

Els seminaris de pràctica reflexiva com a estratègia metodològica per al desenvolupament de competències professionals al grau de pedagogia

Reflective Practice Seminars as a methodological strategy for development of professional skills in Pedagogy degree studies

Jorge Luis Méndez Ulrich^a
 Núria Rajadell Puiggròs^b
 Maria Fernanda Duprat San Martín^c
 Astrid Castells Tello^d
 Elena Noguera Pigem^e

^a Universitat de Barcelona.

A/e: jordi.mendez@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0001-9718-0607>

^b Universitat de Barcelona.

A/e: nrajadell@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0002-9162-629X>

^c Universitat de Barcelona.

A/e: fernandaduprat@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0002-3407-6930>

^d Universitat de Barcelona.

A/e: astridcastells@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0001-5095-3481>

^e Universitat de Barcelona.

A/e: enoquera@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0001-8488-7590>

Data de recepció de l'article: 16 de desembre de 2023

Data d'acceptació de l'article: 27 de febrer de 2023

Data de publicació de l'article: 2 de novembre de 2023

DOI: 10.2436/20.3007.01.196

Copyright © 2023

Jorge Luis Méndez Ulrich, Núria Rajadell Puiggròs, Maria Fernanda Duprat San Martín, Astrid Castells Tello i Elena Noguera Pigem.

Aquest article és d'accés lliure subjecte a la llicència Creative Commons Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada 4.0 Internacional. Per a més informació consulte:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Resum

En aquest treball es presenten els resultats d'un estudi transversal i descriptiu realitzat en el marc de les pràctiques externes del grau de pedagogia de la Universitat de Barcelona amb l'objectiu de valorar la percepció de l'alumnat respecte a la utilitat de la metodologia de seminaris de pràctica reflexiva (SPR) per al desenvolupament de les competències professionals de la pedagogia. A més, es va avaluar la percepció dels tutors i tutores respecte al nivell d'adquisició d'aquestes competències per part de l'alumnat. En aquest estudi van participar cent cinquanta-nou estudiants del grau de pedagogia que cursaven les pràctiques externes durant el curs 2021-2022, cent cinquanta-un tutors i tutores de les institucions de pràctiques i vint-i-vuit de la universitat, que són els que implementen els SPR amb l'alumnat. Els resultats suggereixen que, per part de l'alumnat es dona una elevada satisfacció tant pel que fa a les pràctiques en el seu conjunt com amb la metodologia dels SPR. Pel que fa a l'avaluació de competències s'observa que tots dos tipus de tutors i tutores valoren molt positivament l'assoliment de competències per part de l'alumnat (tot i que els resultats suggereixen la necessitat d'introduir alguna millora pel que fa a les competències tècniques i les de gestió).

Paraules clau

Pràcticum, pràctiques externes, pedagogia, pràctica reflexiva, competències.

Abstract

This study presents the results of a transversal descriptive research carried out within the framework of the external practices of the Pedagogy degree studies at the University of Barcelona (UB) with the aim of assessing students' perception of the usefulness of the Reflective Practice Seminars (RPS) methodology for the development of professional skills in Pedagogy. In addition, the tutors' perception of the level of acquisition of these skills by students was evaluated: 159 Pedagogy degree students taking part in their external internships during the 2021-2022 academic year, 151 tutors from the internship institutions and 28 from the university who implement the SPR with the students participated in this study. The results suggest that, on the part of students, there is a high degree of satisfaction both with the practices as a whole and with the RPS methodology. With regard to the evaluation of skills, it is observed that both types of teachers value very positively the achievement of skills by students (although the results suggest the need to introduce some improvements with respect to technical and management skills).

Keywords

Practicum, external internships, Pedagogy, Reflective Practice, skills.

Com fer referència a aquest article / How to cite this article:

Méndez Ulrich, J. L., Rajadell Puiggròs, N., Duprat San Martín, M. F., Castells Tello, A., i Noguera Pigem, E. (2023). Els seminaris de pràctica reflexiva com a estratègia metodològica per al desenvolupament de competències professionals al grau de pedagogia. *Revista Catalana de Pedagogia*, 24, 55-68.
<https://doi.org/10.2436/20.3007.01.196>

1. Introducció

El model de pràcticum de la Universitat de Barcelona

La integració dins l'espai europeu d'educació superior (EEES) l'any 2007 va suposar un procés de reorientació del sistema universitari català. En el cas dels nous graus universitaris, aquests van passar d'un enfocament centrat en l'adquisició de coneixements propi de les antigues titulacions, cap a una perspectiva de desenvolupament de competències professionals orientades a la professionalització i futura inserció laboral de l'alumnat universitari (Mauri *et al.*, 2007). En aquest context, les pràctiques van adquirir encara més rellevància dins els plans d'estudis dels nous graus, en tant que les estades als centres de pràctiques representen en molts casos la primera experiència laboral pels estudiants i, per tant, l'escenari idoni per al desenvolupament competencial que va fomentar el nou espai universitari europeu (Rodicio García i Iglesias Cortizas, 2011).

El pràcticum del grau de pedagogia de la Universitat de Barcelona (UB), òbviament, no va ser aliè o reactiu a aquest procés d'adaptació als nous graus universitaris, sinó que en el si de la coordinació del pràcticum (constituïda per professorat de tres dels departaments de la Facultat que aporten el professorat a les assignatures que el componen), conjuntament amb el Grup d'Innovació Docent del Pràcticum de Pedagogia de la UB (PRAXIS), es va iniciar un procés de reconfiguració de l'estructura, els continguts i les metodologies docents vinculades a les pràctiques del grau (Rajadell Puiggròs *et al.*, 2021; Aneas *et al.*, 2012; Vilà Baños i Aneas Álvarez, 2013). Fruit d'aquest procés de reflexió i reestructuració, actualment el pràcticum del grau de pedagogia de la UB pretén oferir una aproximació successiva a la futura inserció laboral de l'alumnat i s'articula entorn a tres assignatures obligatòries, dues de les quals són semestrals i una, anual. A professionalització i sortides laborals I (PSL-I), de primer curs, s'ofereix una visió panoràmica dels camps d'intervenció i de les sortides professionals de la pedagogia mitjançant activitats grupals com conferències o tallers. A tercer curs, a l'assignatura professionalització i sortides laborals II (PSL-II), es fa una simulació d'entorns d'inserció laboral i, com a eix central, es treballa de forma grupal en la creació d'un projecte d'emprenedoria pedagògica que es presenta a la Fira d'Emprenedoria Pedagògica, que se celebra a la Facultat a final de curs i en la qual participa tot l'alumnat i professorat implicat en qualsevol de les assignatures que configuren el pràcticum. Finalment, a quart curs, l'alumnat duu a terme una immersió laboral de dues-centes vint-i-cinc hores en un context real a través de l'assignatura de pràctiques externes (PEX), amb una càrrega de divuit ECTS i amb caràcter anual. Aquesta immersió és supervisada, d'una banda, per un tutor o tutora del centre de pràctiques i, de l'altra, per un tutor o tutora de la Universitat. El model complet del pràcticum del grau de pedagogia es pot consultar a Martínez Pérez *et al.* (2018).

Els seminaris de pràctica reflexiva

A més, a l'assignatura de PEX cada estudiant és assignat a un grup de tutoria dinamitzat per un docent, en el marc del qual es realitzen al llarg del curs vuit seminaris de pràctica reflexiva (SPR), amb una periodicitat aproximada d'un mes, que tenen un paper i un pes fonamental en l'avaluació del procés de cada estudiant, juntament amb l'elaboració d'una memòria de pràctiques.

Aquests SPR es van conceptualitzar i dissenyar d'acord amb el model de l'aprenentatge a través de l'experiència d'Oser i Baeriswyl (2001), i tenen l'objectiu general de compartir l'experiència directa obtinguda als centres de pràctiques i la reflexió, tant individual com grupal, en relació amb els processos que viu cada estudiant a la seva institució, integrant la teoria amb la pràctica, en la línia que proposa Tejada (2012, 2020). En el moment de dissenyar aquests seminaris, i amb la finalitat de fomentar l'aprenentatge competencial, l'equip de coordinació va prendre com a bases conceptuals i metodològiques: el model de pràctica reflexiva R5 de Domingo (Domingo Roget, 2009; Domingo, 2010), que proposa una seqüència d'activitats d'adquisició, reconfiguració i expressió dels aprenentatges; la proposta d'Eraut (2000) en relació amb els aprenentatges implícits i no formals adquirits mitjançant la pràctica professional, i les experiències de comunitats de pràctica de Vásquez Bronfman (2011) o Wenger (2001). Per tant, aquests seminaris s'articulen en dos grans blocs: l'anàlisi de les organitzacions com a sistemes complexos i la construcció de la identitat professional pròpia i col·lectiva, i estan directament relacionats amb l'adquisició de les vint-i-set competències establertes al pla docent de les pràctiques externes, que Rubio *et al.* (2015) van agrupar en sis grans blocs relacionats amb: 1) les competències tècniques pròpies de la professió de la pedagogia; 2) els valors, el compromís ètic, l'emprenedoria i la innovació; 3) el desenvolupament individual i col·lectiu; 4) l'autoregulació en diferents entorns i sistemes professionals; 5) el treball amb altres professionals, i 6) les competències per a la societat del coneixement.

D'acord amb aquestes competències, els seminaris se centren en temàtiques com la integració al centre de pràctiques, la comunicació entre professionals, la qualitat a les institucions, la resolució de conflictes en entorns laborals, entre d'altres. Els seminaris (i en general el procés del pràcticum iniciat a primer curs) finalitzen amb la creació per part de cada estudiant d'un pla d'inserció professional a partir de la integració dels aprenentatges realitzats a través de les assignatures del grau, les del pràcticum i les experiències viscudes a les institucions de pràctiques a PEX.

En el context de revisió i millora constant de la qualitat d'aquest model que es realitza anualment pel Grup d'Innovació Docent Consolidat PRAXIS i per la coordinació del pràcticum (Vilà Baños i Aneas Álvarez, 2013), el curs 2021-2022, es va dur a terme un estudi transversal, amb un enfocament quantitatiu a través de la metodologia d'enquesta amb els objectius següents: 1) conèixer les valoracions que reben els SPR com a metodologia docent per part de l'alumnat, els tutors i tutores dels centres de pràctiques i els tutors i tutores universitaris responsables de la seva implementació i avaluació; 2) valorar l'adequació dels SPR al desenvolupament de les competències professionals especificades en el pla docent de les pràctiques externes d'acord amb la visió de l'alumnat, el professorat i els tutors i tutores dels centres de pràctiques, i 3) conèixer la valoració general de les pràctiques externes com a vehicle professionalitzador per part d'aquests tres actors.

2. Material i mètodes

Participants

Van participar en l'estudi els cent cinquanta-nou estudiants que havien cursat les pràctiques externes durant el curs 2021-2022, juntament amb els cent cinquanta-un tutors i tutores dels centres de pràctiques que van acollir aquests estudiants, i els vint-i-vuit tutors i tutores de la universitat que, a més de fer un seguiment individualitzat de cada estudiant i supervisar les memòries de pràctiques al final del curs, dinamitzaven els seminaris de pràctica reflexiva.

Instruments

Cada un dels grups analitzats (alumnat i tutors i tutores) va contestar un qüestionari en línia específic, en el context de l'avaluació de les pràctiques, que recollia informació no només sobre l'autoavaluació de l'alumnat i l'avaluació de les tasques dutes a terme al centre de pràctiques per part dels tutors i tutores, sinó també en relació amb l'assoliment de les competències professionals de la pedagogia. Aquests instruments, que s'empren anualment amb l'objectiu d'avaluar els aprenentatges de l'alumnat i també de monitorar la qualitat i satisfacció amb els centres de pràctiques, han aportat al llarg del temps evidència suficient pel que fa a la seva validesa i propietats psicomètriques (Vilà i Aneas, 2013). En el cas d'aquest estudi, la fiabilitat de les escales (alfa de Cronbach) va ser de 0,94 en el qüestionari de l'alumnat i de 0,87 tant en el cas del qüestionari adreçat als tutors i tutores del centre de pràctiques com en el dels tutors i tutores de la universitat.

Les competències que s'avaluaven mitjançant aquests qüestionaris es basen tant en el catàleg de competències transversals de la UB com en les competències específiques del grau de pedagogia, fonamentades en el marc europeu de qualificacions professionals (Unió Europea [UE], 2008). Finalment, l'avaluació dels SPR com a metodologia docent en si mateixa i en relació amb la seva utilitat per a potenciar els resultats d'aprenentatge durant les pràctiques es va dur a terme mitjançant el qüestionari de l'alumnat. La taula següent resumeix les dimensions que s'avaluaven en cada un d'aquests instruments:

TAULA 1

Dimensions analitzades mitjançant els qüestionaris de recerca

Qüestionari	Dimensions/indicadors	Nre. Ítems
Estudiants	Preguntes d'identificació	3
	Valoració de l'estada de pràctiques i dels SPR (escalar)	10
	Autoavaluació	1
	Autoavaluació d'assoliment de competències (escalar)	27
Tutors i tutores UB	Preguntes d'identificació	4
	Valoració de l'estada de pràctiques (escalar)	2
	Avaluació de l'estudiant	5
	Avaluació d'assoliment de competències per part de l'estudiant (escalar)	6
Tutors i tutores de centre	Preguntes d'identificació	4
	Valoració de l'estada de pràctiques (escalar)	8
	Valoració del centre de pràctiques	22
	Avaluació de l'estudiant (escalar)	3
	Avaluació d'assoliment de competències per part de l'estudiant	6

FONT: Elaboració pròpia.

Procediment i anàlisi de dades

En acabar l'estada de pràctiques, tant l'alumnat com els tutors i tutores de la universitat i els de centre rebien un correu electrònic de la coordinació del pràcticum en el qual se'ls indicava que havien de contestar un qüestionari d'autoavaluació (en el cas de l'alumnat) o d'heteroavaluació (en el cas dels docents). Es tractava d'un formulari informatitzat que facilitava el processament estadístic de les dades.

Les dades recollides mitjançant els qüestionaris van ser processades amb el programari IBM SPSS Statistics (v. 25). En primer lloc, es va crear una matriu de dades única que fusionava les tres matrius de dades (estudiants, tutors i tutores universitaris i tutors i tutores dels centres de pràctiques), la qual cosa va permetre executar tant les anàlisis descriptives (obtenció de freqüències i mitjanes) com les inferencials (One-way ANOVA), per determinar la significació estadística de les diferències observades entre els tres grups d'anàlisi.

3. Resultats*Valoració de les pràctiques externes*

Com es mostra a la taula 2, la valoració general del procés de pràctiques externes va ser molt positiva per part de l'alumnat, va obtenir una puntuació superior a 4 (en un rang d'1 a 5) en tots els indicadors, excepte en la valoració de l'aplicació mitjançant la qual els estudiants tramiten la sol·licitud del centre de pràctiques i realitzen totes les gestions necessàries per a poder iniciar la seva estada al centre. Els indicadors millor valorats per part de l'alumnat van ser els relacionats amb l'acollida rebuda al centre de pràctiques i l'acompanyament rebut per part tant dels tutors i tutores de la universitat com dels del centre de pràctiques. A més, pel que fa al rendiment, les avaluacions de les dues tipologies de tutors i tutores van ser molt positives: Mitjana (M) = 8,65 i Desviació típica (Desviació estàndard, DE) = 1,10 pel que fa als tutors i tutores de la universitat, i

Méndez Ulrich, J. L., Rajadell Puiggròs, N., Duprat San Martín, M. F., Castells Tello, A., i Noguera Pigem, E. (2023). Els seminaris de pràctica reflexiva com a estratègia metodològica per al desenvolupament de competències professionals al grau de pedagogia. *Revista Catalana de Pedagogia*, 24, 55-68.

<https://doi.org/10.2436/20.3007.01.196>

M = 8,92 i DE = 1,27 en el cas dels tutors i tutores dels centres de pràctiques, dades que coincideixen amb les autoavaluacions de l'alumnat, M = 8,64 i DE = 0,72. A més, aquestes mitjanes no van presentar diferències estadísticament significatives, la qual cosa suggereix que l'avaluació del procés de pràctiques va ser realment similar en els tres grups d'estudi.

Pel que fa als indicadors relatius als seminaris de pràctica reflexiva duts a terme al llarg del curs, aquests també reflecteixen una elevada satisfacció per part de l'alumnat, amb puntuacions superiors al 4 en tots els ítems. Les puntuacions en aquests indicadors relacionats amb els SPR suggereixen que es tracta d'una metodologia molt ben valorada pels estudiants, tant en els seus aspectes organitzatius i logístics com pel que fa als resultats d'aprenentatge que van extreure d'aquestes sessions. Tenint en consideració que el rol principal dels tutors i tutores acadèmics és, conjuntament amb l'acompanyament individual de l'alumnat, la dinamització d'aquests seminaris, el fet que aquest indicador hagi rebut una puntuació de les més elevades també suggereix una elevada satisfacció de l'alumnat amb la metodologia dels SPR.

TAULA 2

Valoració de les pràctiques externes per part de l'alumnat

	Mitjana (M)	Desviació típica (DE)
Relació i acompanyament del tutor o tutora del centre de pràctiques	4,34	,94
Qualitat professional del tutor o tutora del centre de pràctiques	4,53	,87
Acollida i integració al centre de pràctiques	4,48	,91
Qualitat del centre de pràctiques	4,35	,97
Acompanyament del tutor o tutora de la Universitat	4,45	,77
Metodologia de seminaris de pràctica reflexiva	4,16	,92
Recursos i materials per a les sessions de pràctica reflexiva	4,08	,87
Resultats d'aprenentatge assolits mitjançant els seminaris de pràctica reflexiva	4,11	,86
Informació rebuda als seminaris	4,09	,82
Aplicació per a l'elecció i l'assignació de les places de pràctiques	3,77	1,05

FONT: Elaboració pròpia.

Pel que fa a la coordinació entre els centres de pràctiques i els tutors i tutores de la UB (avaluada amb una escala amb un rang d'1 a 5), es van trobar diferències estadísticament significatives ($p < 0,001$) en l'avaluació dels tutors i tutores de la UB (M = 4,26 i DE = 0,81) i en la dels tutors i tutores de les institucions de pràctiques (M = 3,75 i DE = 1,25; rang 1-5), la qual cosa suggereix la necessitat d'introduir millores des de la coordinació del pràcticum en aquest aspecte.

Assoliment de competències

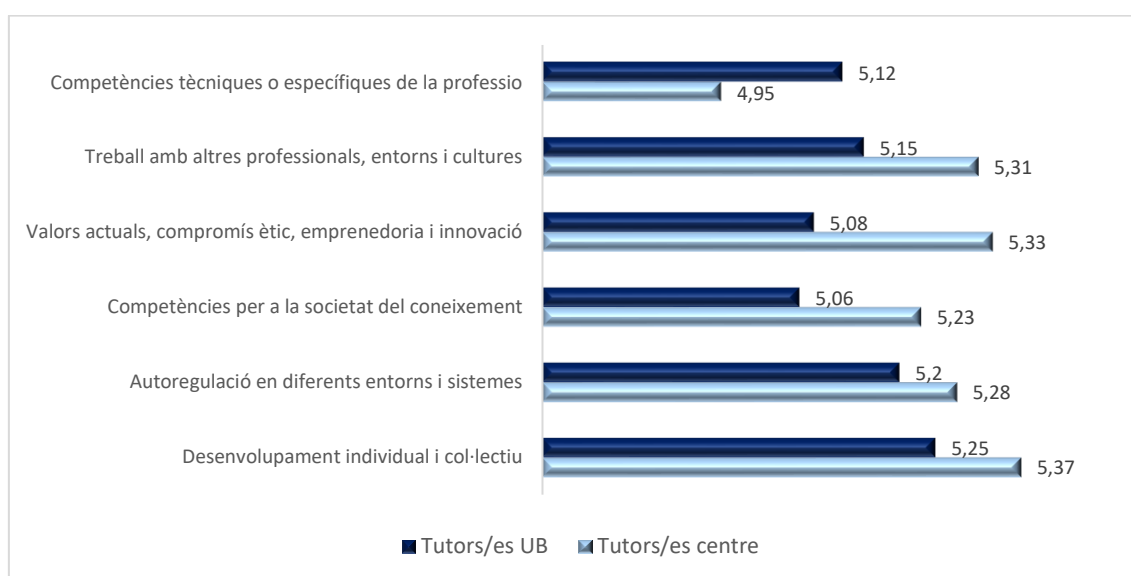
Com s'observa a la figura 1, en general, es dona un elevat grau d'acord entre els tutors i tutores de centre i els de la universitat a l'hora de puntuar de manera molt satisfactòria el nivell d'assoliment dels sis grups de competències per part de l'alumnat. Es donen puntuacions superiors a 5 sobre 6 en totes les competències avaluades, tot i que s'observa una tendència a puntuar més alt per part dels tutors i tutores dels centres de pràctiques en comparació a les puntuacions aportades pels tutors i tutores de la universitat. No obstant això, és destacable que es dona una major discrepància entre els

tutors i tutores dels centres de pràctiques i els de la universitat en el nivell d'assoliment percebut en l'alumnat de les competències de compromís ètic, valors i innovació, i en les competències per a la societat del coneixement.

D'altra banda, malgrat obtenir una puntuació elevada (4,95 sobre 6), s'observa com la competència tècnica i específica de la professió (que integra aspectes com el disseny, la implementació i l'avaluació d'accions i recursos educatius) apareix com la pitjor valorada, tant pels tutors i tutores de centre com pels de la universitat, i és l'única valorada amb una puntuació inferior per les institucions de pràctiques que pels tutors i tutores de la UB. Tanmateix, només la diferència de mitjanes en relació amb la competència dels valors ètics, el compromís, la innovació i l'emprenedoria va resultar estadísticament significativa ($F = 0,96$ i $p = 0,03$) i va ser valorada de forma més positiva pels professionals de les institucions de pràctiques que pel professorat universitari.

FIGURA 1

Avaluació de l'assoliment de les competències per part dels tutors i tutores

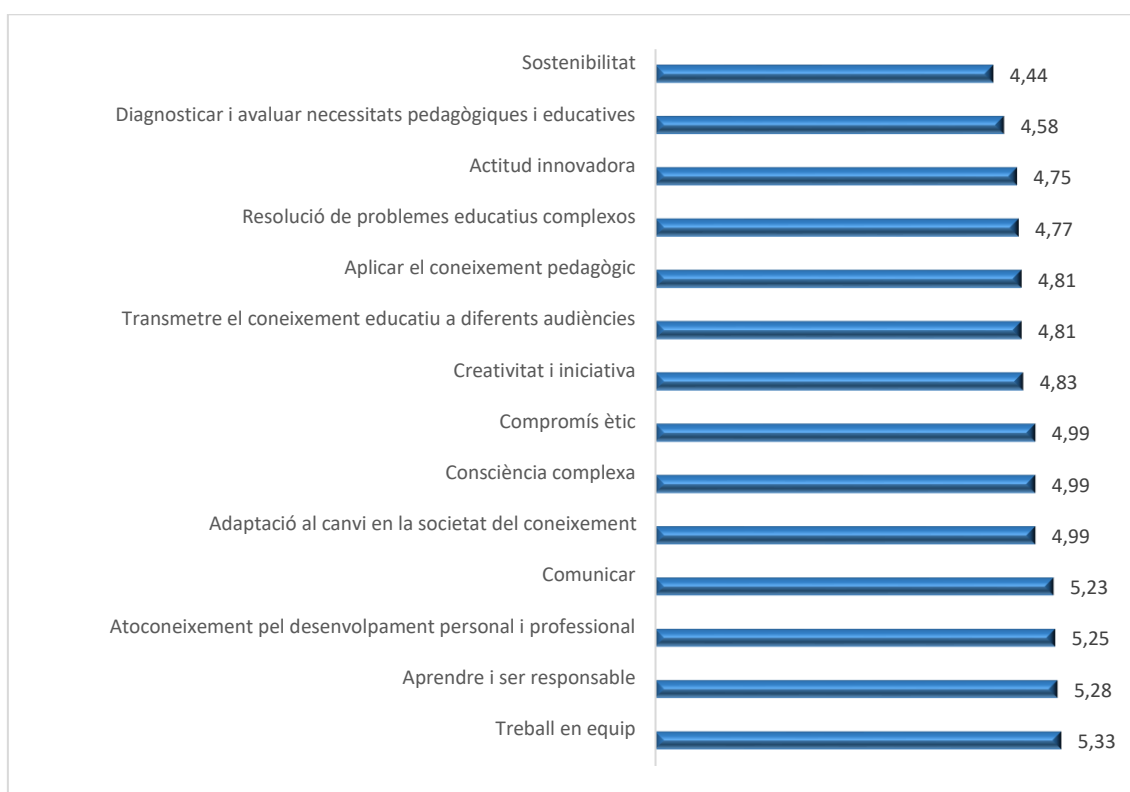

FONT: Elaboració pròpia.

Pel que fa al rol dels seminaris de pràctica reflexiva en l'adquisició d'aquestes competències, cal destacar que els tutors i tutores acadèmics els van conferir un gran valor, ja que van informar que els SPR van ser els principals vehicles (per sobre de la tutorització individual, la memòria de pràctiques o fins i tot la pròpia supervisió per part del centre de pràctiques) per a valorar el grau de desenvolupament de les competències per treballar amb altres professionals i en diferents entorns (36,1% dels casos), per al compromís ètic i amb els valors actuals de la professió (34,4%) i per a l'autoregulació en diferents entorns (41,1%). Quant a la resta de competències, la principal eina avaliativa dels tutors i tutores de la universitat va ser el portafolis: 48,9% dels casos en les competències tècniques o específiques de la professió; 40,6%, en les competències orientades a la societat del coneixement, i 37,2%, en les vinculades amb el desenvolupament individual i col·lectiu.

Per la seva banda, s'observa com l'alumnat tendeix a autoavaluar-se de forma elevada pel que fa a l'assoliment del conjunt de competències transversals de la titulació; arriba a mostrar valors mitjans superiors a 4 (en un rang d'1 a 6) en totes les competències, i inclús superiors a 5 en quatre de les catorze competències avaluades (treball en equip, comunicació, autoconeixement i responsabilitat), i obté la puntuació més baixa, de 4,44, en la competència de sostenibilitat. La figura 2 resumeix de forma ordenada les puntuacions mitjanes amb les quals l'alumnat va autoavaluar-se en aquest grup de competències.

FIGURA 2
Autoavaluació de les competències transversals del grau (estudiants)

FONT: Elaboració pròpia.

Aquesta mateixa tendència a autoavaluar-se de forma positiva s'observa en el cas de les competències específiques, ja que l'alumnat va tornar a presentar puntuacions mitjanes elevades en el conjunt de les tretze competències avaluades, superiors a 4 (en un rang de 0 a 6) en tots els casos. Com s'observa a la figura 3, la competència específica en la qual els estudiants es perceben més capacitats és la relacionada amb la capacitat per comprendre els processos d'ensenyament-aprenentatge, que és un dels eixos vertebradors dels SPR i que obté una puntuació de 5,07.

En l'altre extrem, la puntuació més baixa va ser de 4,06 en la competència de gestió i direcció de processos educatius. Aquest resultat podria explicar-se pel fet que durant les estades de pràctiques els estudiants no assolixen aquest tipus de responsabilitats, ja que es troben en procés de formació i, per tant, no es donen oportunitats per al desenvolupament d'aquest tipus d'habilitats.

FIGURA 3

Autoavaluació de les competències específiques (estudiants)

FONT: Elaboració pròpia.

4. Conclusions i discussió

Els estudiants van valorar molt positivament tant la metodologia en si dels seminaris de pràctica reflexiva com els materials aportats pel professorat i el potencial per a desenvolupar els aprenentatges que suposa aquesta metodologia. Aquests espais de reflexió van rebre, en general, unes valoracions molt positives per part dels estudiants. A més, en relació amb el rendiment, prenent com a base tant l'avaluació dels tutors i tutores de la UB com del centre de pràctiques i de l'alumnat mateix, els tres grups analitzats van avaluar les pràctiques externes de forma molt elevada i similar, sense que s'observin diferències estadísticament significatives entre grups. Per tant, els resultats obtinguts en aquest treball validen la metodologia dels seminaris de pràctica reflexiva emprada a l'assignatura de PEX, per al desenvolupament i l'anàlisi de competències professionals pròpies dels professionals de la pedagogia. D'altra banda, avalen els seminaris de pràctica reflexiva com a complement per a les estades als centres de pràctiques, en tant que ofereixen un espai on l'alumnat pot compartir les seves experiències a les institucions de pràctiques, seguint al llarg de les sessions una lògica discursiva coherent que acompanya el procés que es duu a terme a les institucions (acollida, integració en equips i entorns professionals, anàlisi de la institució i dels seus processos de comunicació, de sostenibilitat, de qualitat, etc.). Per tant, aquests seminaris permeten visualitzar, a través de l'alternança entre les estades de pràctiques i el treball col·laboratiu als seminaris (Tejada Fernández, 2012), la diversitat de maneres de treballar i gestionar els conflictes que els estudiants comparteixen als seminaris, fet que també contribueix a desplegar les seves competències professionals i a generar una identitat professional (Correa, 2010) i una comunitat d'aprenentatge que enriqueix la perspectiva sobre el món del treball i aporta eines per a la futura pràctica professional.

Méndez Ulrich, J. L., Rajadell Puiggròs, N., Duprat San Martín, M. F., Castells Tello, A., i Noguera Pigem, E. (2023). Els seminaris de pràctica reflexiva com a estratègia metodològica per al desenvolupament de competències professionals al grau de pedagogia. *Revista Catalana de Pedagogia*, 24, 55-68.

<https://doi.org/10.2436/20.3007.01.196>

Pel que fa al desenvolupament de competències, tant els tutors i tutores universitaris com els de les institucions de pràctiques van apuntar un elevat desenvolupament de les competències en l'alumnat que van acompanyar, si bé resulta destacable que sistemàticament la valoració dels tutors i tutores de les institucions de pràctiques va ser superior a la dels tutors i tutores universitaris en totes les competències, excepte en les tècniques i específiques de la professió de la pedagogia. Aquest fet es podria deure al fet que els tutors i tutores dels centres conviuen amb l'alumnat en un entorn de treball real, que ofereix la possibilitat de veure millor el desenvolupament professional de cada estudiant i observar com es posen en pràctica les competències de la pedagogia de forma directa, mentre que els SPR representen un entorn dialògic i de debat al voltant de qüestions relatives a la pràctica professional, però no de la pràctica en si mateixa, i els tutors i tutores han d'inferir com l'estudiant desplega les seves competències a partir de les aportacions que fa a les sessions (òbviament en combinació amb una carpeta d'aprenentatge que tots els estudiants aporten al final del curs).

No obstant això, és destacable que es dona una major discrepància entre els tutors i tutores dels centres de pràctiques i els de la universitat en les competències de compromís ètic, valors i innovació, i en les competències per a la societat del coneixement, fet que suggereix la necessitat que el professorat universitari reflexioni sobre com millorar la connexió entre la teoria i la pràctica per aquestes dues competències, ja que aquesta connexió és fonamental per a una bona experiència de pràctiques, tal com afirmen Freixa Niella *et al.* (2012). En aquest sentit, una altra dada que sosté els SPR com a estratègia metodològica, però que també dona suport a aquesta necessitat de millora, és el fet que els tutors i tutores d'universitat van afirmar que aquests van ser la principal eina per avaluar l'alumnat en tres de les sis competències que es treballen a les pràctiques externes. En resum, tot i les discrepàncies entorn d'algunes competències en concret, de la triangulació de les avaluacions dels tutors i tutores externs i els de la universitat, conjuntament amb les autopercepcions dels estudiants sobre el seu nivell d'assoliment, tant de les competències transversals com de les específiques, es desprèn que els SPR, en combinació amb les estades de pràctiques externes, contribueixen al desenvolupament de les competències professionals requerides per a la inserció laboral a la qual han d'enfrontar-se els alumnes de forma imminent i, per tant, a la seva ocupabilitat (Harvey, 2000).

De cara al futur del pràcticum també és important millorar aspectes que afecten negativament la satisfacció dels estudiants, com els processos de gestió amb la universitat a l'hora de seleccionar i tramitar l'oferta de pràctiques externes, i reflexionar com es poden potenciar, ja sigui a PEX o a les activitats de les altres dues assignatures del pràcticum (PSL-I i PSL-II), les competències relacionades amb la gestió i direcció en contextos educatius, ja que aquesta va ser la competència que els estudiants van valorar com la menys desenvolupada de totes. En aquest sentit, una línia de treball sobre la qual cal orientar els esforços, com a docents i investigadors i investigadores vinculats al pràcticum del grau, és la necessitat de potenciar l'assoliment de les competències tècniques i de treball amb altres professionals, entorns i contextos. Aquest és un dels reptes de futur de les pràctiques externes del grau, no només pel fet que es tracti d'algunes de les competències amb pitjors resultats en el nostre estudi (tot i la seva bona puntuació), sinó per adaptar-se als canvis culturals i organitzacionals que s'estan donant a les entitats i empreses on es desenvoluparan professionalment els futurs pedagogs i

pedagogues (Martín-Cuadrado *et al.*, 2022; Tejada Fernández, 2020). Un clar exemple d'aquestes noves realitats en el món del treball és la progressiva implementació (arran de la pandèmia de la covid-19) de la virtualitat en els entorns laborals i els canvis que suposa en les dinàmiques i en la coordinació entre professionals i/o en l'atenció que es dona a les persones usuàries dels seus serveis. En aquest sentit, Aneas Álvarez *et al.* (2020) suggereixen que el teletreball i la virtualitat, malgrat suposar determinades limitacions tant a efectes de docència i tutoria com en les dinàmiques laborals observades als centres de pràctiques i en l'atenció als seus usuaris i usuàries durant aquest període, també va representar una oportunitat en la qual cal aprofundir degut als seus beneficis potencials sobre els processos d'ensenyament-aprenentatge i el desenvolupament de competències per part de l'alumnat. Un possible vehicle per introduir aquests temes podria ser, a més de generar nous materials relacionats amb aquestes competències per als SPR, començar a tractar aquestes qüestions des del principi del pràcticum, ja sigui a l'assignatura de PSL-I o de PSL-II. Finalment, un altre aspecte en el qual ha de treballar la coordinació del pràcticum és la millora dels processos de coordinació entre els centres de pràctiques i la universitat, ja que, si bé els nivells de satisfacció eren bastant elevats en els dos grups, la valoració de les institucions va ser significativament inferior a la valoració del professorat universitari.

5. Agraïments i finançament

Volem agrair la col·laboració i el compromís amb la professionalització i el desenvolupament de la pedagogia, tant als professionals de les institucions de pràctiques com al professorat que imparteix les tres assignatures del pràcticum, i també la disposició de l'alumnat a participar en els processos d'avaluació i millora del pràcticum del grau de pedagogia de la UB.

Aquest article s'ha dut a terme dins les activitats del professorat implicat en la coordinació del pràcticum i, per tant, no ha comptat amb cap finançament extern.

6. Bibliografia

- Aneas Álvarez, A., Méndez Ulrich, J. L., i Ferré Tobaruela, M. (2020). Adaptacions curriculars i impactes de la COVID-19 al pràcticum de pedagogia de la Universitat de Barcelona: satisfacció i aprenentatges. *Revista Catalana de Pedagogia*, 18, 29-49. <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.148>
- Aneas Álvarez, M. A., Burguet Arfelis, M., Millan Guasch, M. D., Noguera Pigem, E., Rajadell, N., i Vilà Baños, R. (2012). *Guia pràctiques externes del grau de pedagogia UB per l'alumnat*. Universitat de Barcelona. <http://hdl.handle.net/2445/32364>
- Correa, E. (2020, juny 30 - juliol 1-2). *Competencias para el acompañamiento en contexto de alternancia* [Conferència]. VI CIDUI (Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació). Nous espais de qualitat en l'educació superior, Barcelona, Espanya.
- Domingo Roget, À. (2009). El Practicum en los Nuevos planes de estudio. A: M. Raposo Rivas, M. E. Martínez Figueira, L. Lodeiro Enjo, J. C. Fernández de la Iglesia, i A. Pérez
- Méndez Ulrich, J. L., Rajadell Puiggròs, N., Duprat San Martín, M. F., Castells Tello, A., i Noguera Pigem, E. (2023). Els seminaris de pràctica reflexiva com a estratègia metodològica per al desenvolupament de competències professionals al grau de pedagogia. *Revista Catalana de Pedagogia*, 24, 55-68. <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.196>

- Abellás (coord.), *El Practicum más allá del empleo: formación vs. Training* (p. 125-131). Imprenta Universitaria.
- Domingo, À. (2010). La practica reflexiva en los estudios de magisterio de la UIC. A: O. Esteve, K. Melief, À. Alsina (coord.). *Creando mi profesion: una propuesta para el desarrollo profesional del profesorado* (p. 171-196). Octaedro.
- Eraut, M. (2000). Non-formal learning and tacit knowledge in professional work. *British Journal of Educational Psychology*, 70(1), 113-136. <https://doi.org/10.1348/000709900158001>
- Espai Europeu d'Educació Superior. (1999). *Declaració conjunta dels ministres europeus d'educació reunits a Bolonya el 19 de juny de 1999*. https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/06/0/1999_Bologna_Declaration_Spanish_553060.pdf
- Freixa Niella, M., Novella Cámara, A. M., i Pérez-Escoda, N. (2012). *Elements per a una bona experiència de pràctiques que afavoreixi l'aprenentatge*. Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona; Octaedro. <http://hdl.handle.net/2445/21986>
- Harvey, L. (2000). New realities: The relationship between higher education and employment. *Tertiary Education and Management*, 6(1), 3-17. <https://doi.org/10.1080/13583883.2000.9967007>
- Martín-Cuadrado, A. M., Méndez-Zaballos, L., i González-Fernández, R. (2022). *El Prácticum en contextos de enseñanza no presenciales*. Narcea.
- Martínez Pérez, S. (2018). *El prácticum del grau de pedagogia: la implicació de l'estudiant en l'optimització de l'itinerari formatiu*. Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona; Octaedro. <http://hdl.handle.net/2445/126270>
- Mauri, T., Coll, C., i Onrubia, J. (2007). La evaluación de la calidad de los procesos de innovación docente universitaria. Una perspectiva constructivista. *Red U: Revista de Docencia Universitaria*, 5(1). <https://doi.org/10.4995/redu.2007.6290>
- Morales Bueno, P., i Landa Fitzgerald, V. (2004). Aprendizaje basado en problemas. *Theoria*, 13, 145-157. <http://www.ubiobio.cl/theoria/v/v13/13.pdf>
- Oser, F. K. i Baeriswyl, F. J. (2001). Choreographies of Teaching: bridging instruction to teaching. A V. Richardson (ed.), *Handbook of Research on Teaching* (4a ed, p. 1031-1065) AERA.
- Rajadell Puiggròs, N., Aneas Álvarez, A., Méndez Ulrich, J. L., i Ferré Tobaruela, M. (2021). Balanç de deu anys del prácticum de pedagogia a la Universitat de Barcelona. *Revista Catalana de Pedagogia*, 19, 3-23. <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.155>
- Rodicio García, M. L., i Iglesias Cortizas, M. (2011). La formación en competencias a través del Prácticum: un estudio piloto. *Revista de Educación*, 354, 99-124.
- Rubio Hurtado, M. J., Vilà Baños, R., i Berlanga Silvente, V. (2015). La investigación formativa como metodología de aprendizaje en la mejora de competencias transversales. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 196, 177-182. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.037>

- Tejada Fernández, J. (2012). La alternancia de contextos para la adquisición de competencias profesionales en escenarios complementarios de educación superior: marco y estrategia. *Educación XX1*, 15(2), 17-40. <https://doi.org/10.5944/educxx1.15.2.125>
- Tejada Fernández, J. (2020). El prácticum en educación superior: algunos hitos, problemáticas y retos de las tres últimas décadas. *REDU: Revista de Docencia Universitaria*, 18(1), 105-121. <https://doi.org/10.4995/redu.2020.13036>
- Unió Europea. (2008). Recomendación del Parlamento Europeo y del Consejo, de 23 de abril de 2008, relativa a la creación del Marco Europeo de Cualificaciones para el aprendizaje permanente. (DOUE C, núm. 111/01, 5 maig 2008, pàg. 1-7). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/ALL/?uri=uriserv:OJ.C .2008.111.01.0001.01.SPA>
- Vásquez Bronfman, S. (2011). Comunidades de práctica. *Educación*, 47(1), 51-68. <https://educar.uab.cat/article/view/v47-n1-vasquez/58>
- Vilà Baños, R., i Aneas Álvarez, A. (2013). Los seminarios de práctica reflexiva en el Prácticum de Pedagogía de la Universidad de Barcelona. *Bordón: Revista de Pedagogía*, 65(3), 165-181. <https://recyt.fecyt.es/index.php/BORDON/article/view/23171/11597>
- Vilà Baños, R., Rajadell Puiggròs, N., i Burguet Arfelis, M. (2013). Innovación docente en el Prácticum del grado de Pedagogía de la Universidad de Barcelona. A: P. C. Muñoz Carril, M. Raposo-Rivas, M. González Sanmamed, M. E. Martínez-Figueira, M. A. Zabalza-Cerdeiriña, i A. Pérez-Abellás (coord.), *Un prácticum para la formación integral de los estudiantes* (p. 181-193). Andavira.
- Wenger, E. (2001). *Comunidades de práctica: aprendizaje, significado e identidad*. Paidós.